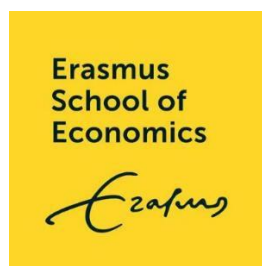

Economische Verkenning Rotterdam 2026

Herstructurering en investeren in de Rotterdamse economie

In opdracht van de Gemeente Rotterdam

Dr. Walter J.J. Manshanden, Netherlands Economic Observatory
Prof. Dr. Frank van Oort, Erasmus Universiteit
Dr. Evgueni Poliakov, NEO International

Rotterdam

30 Juni 2026

© NEO Observatory/Erasmus School of Economics
Gebruik van informatie uit deze publicatie is op voorwaarde van bronvermelding toegestaan.

Inhoud

Economische Verkenning Rotterdam 2026	3
Samenvatting.....	4
1 De macro-economische omgeving.....	5
1.1 Internationaal en wereldhandel.....	5
1.2 Europa.....	7
1.3 Nederland: een laag niveau van investeringen	9
2 Rotterdam-Rijnmond.....	12
2.1 BRP en toegevoegde waarde naar sector	13
2.2 Dynamiek werkgelegenheid naar sector	18
2.2 Arbeidsmarkt: participatie en werkloosheid	22

Economische Verkenning Rotterdam 2026

Tabel S1 Kerncijfers economische ontwikkeling Rijnmond

*Realisatie 2019-2025, 2025 voorlopig, prognose 2026** en 2027***

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026*	2027*
Nederland (CPB)									
Bbp in mld euro (marktprijzen, 2024)	1.041,3	1.000,7	1.063,8	1.116,9	1.110,2	1.122,5	1.142,7	1.147,2	1.151,2
Reële bbp groei in %	2,3	-3,9	6,3	5,0	-0,6	1,1	1,8	0,4	0,4
Rijnmond									
Brp in mld euro (marktprijzen, 2024)	84,5	81,8	85,9	89,0	88,4	88,9	90,7	90,5	90,8
Reële groei in %	1,8	-3,1	5,0	3,6	-0,7	0,6	2,0	-0,2	0,3
Werkzame personen (x 1.000)	707	702	711	740	748	755	760	767	767
Groei in %	2,3	-0,8	1,4	4,1	1,0	1,0	0,6	0,9	0,0
Bevolking (x 1.000)	1.268	1.276	1.282	1.293	1.306	1.316	1.322	1.329	1.339
Groei in %	0,77	0,60	0,47	0,88	1,05	0,74	0,46	0,56	0,75
Bevolking 15-74 jaar (x 1.000)	902	909	923	927	932	940	942	948	956
als % van de bevolking	71,1	71,3	72,0	71,7	71,3	71,4	71,3	71,3	71,3
Beroepsbevolking (x 1.000)	643	646	664	676	692	696	702	714	726
Participatiegraad (%)	71,3	71,1	71,9	72,9	74,2	74,0	74,5	75,3	76,0
Werkloosheid (x 1000)	39	39	40	31	33	33	38	41	47
als % van de beroepsbevolking	6,1	6,0	6,0	4,6	4,8	4,7	5,4	5,7	6,4
Bijstand (personen, x 1000)	43,7	44,3	44,4	42,3	41,6	41,6	41,6	41,4	41,8
als % van bevolking 15-74 jaar	4,8	4,9	4,8	4,6	4,5	4,4	4,4	4,4	4,4

*BRP 2025 voorlopig/Bevolking, beroepsbevolking en werkloosheid 2025 definitief

**prognose

*** Bijstand tot AOW-gerechtigde leeftijd excl. IOAW/IOAZ, CBS

Bronnen: CBS (realisatie)

CPB (maart 2026), Centraal Economisch Plan CPB 2026

Prognose Nederland: CPB (april 2026) De economische impact van hogere energieprijzen door de Iranoorlog, CPB april 2026, (aanneمة EVR: gemiddelde tijdelijk en langere tijd hogere olieprijsen)

World Economic Outlook IMF, 2026 April

European Commission, Spring 2026, Economic Forecast,

Prognose Rijnmond: NEO Observatory/NEO International

Samenvatting

In 2025 kwam in Rotterdam-Rijnmond de groei van het brp op 2,0%; twee-tiende hoger dan het cijfer voor Nederland. Met de aanname van het gemiddelde van twee scenario's die het CPB in april 2026 heeft opgesteld voor de Nederlandse economie, wordt in Rotterdam-Rijnmond een lichte krimp van -0,2% in 2026 en een kleine plus van 0,3% 2027 verwacht.

De werkgelegenheid nam in Rijnmond in 2025 met 0,6% toe en stijgt naar verwachting in 2026 met 0,9%, maar valt stil in 2027 (0%). Het verloop van de ontwikkeling van de werkgelegenheid is een gevolg van een naijleffect op de arbeidsmarkt als reactie op de groei van het brp in het voorgaande jaar.

De participatiegraad kwam in Rijnmond in 2025 op 74,5% van de bevolking 15-74 jaar en stijgt naar verwachting verder naar 76% in 2027. Dit wijst er op dat de arbeidsmarkt aanhoudend schaars blijft, ondanks enige ontspanning die de hogere olieprijs in de economie veroorzaakt.

De werkloosheid kwam in 2025 op 5,4% van de beroepsbevolking, stijgt naar 5,7% in 2026 en naar 6,4% in 2027. Het beroep op de bijstand daalt niet verder en blijft op 4,4% van de bevolking 15-74 jaar liggen. De werkloosheid neemt licht toe onder alle categorieën van de beroepsbevolking naar opleiding, maar het sterkst onder basis opgeleiden.

De ontwikkeling van de bevolking blijft positief, hetgeen gunstig is voor de bestedingen van huishoudens aan allerlei diensten in Rotterdam. Dat geldt na 2020 evenwel niet voor de horeca, waar de consument de hand op de knip houdt. Het blijkt dat de economische ontwikkeling van de Rotterdam na 2015 voor een deel is gedreven door de bevolkingsgroei. Werkenden hebben zich in relatief hoge mate in Rotterdam als woonplaats gevestigd, mede gedreven door de betere bereikbaarheid (HSL, Randstadrail), investeringen in het stedelijk vestigingsmilieu en relatief lagere woningprijzen.

'Onder de motorkap' is een sterke herstructurering van de Rotterdamse economie gaande. De industrie in brede zin wijkt terug als gevolg van de energietransitie, zichtbaar aan de afname van de overslag (totaal van af- en aanvoer) van ruwe aardolie, afgeleide producten en steenkool. Tegelijk zijn de prijzen voor aardgas sterk gestegen en is er netcongestie met gevolgen voor het verdienvermogen van de petrochemie en procesindustrie, hetgeen nadelig is voor het vestigingsklimaat. Nieuwe investeringen in vervangende groene productiecapaciteit worden afgesteld danwel uitgesteld. Toch wordt er netto in die richting geïnvesteerd, maar nog niet voldoende. Dit hangt samen met algemeen achterblijvende investeringen in Nederland.

Naast de industrie blijkt de informatie & telecommunicatie een nieuwe groeisector in de Rotterdamse economie te zijn. Dat geldt ook voor de specialistische zakelijke diensten, zoals architecten & ingenieurs, verzekeringen en accountancy. Tegelijk kan gewezen worden op de ontwikkeling van Nearfield in Rotterdam met sterke industriële (hoogwaardige machines voor het testen van computerchips), ontwerp (ingenieurs), en research & development divisies. Innovatie is voor de toekomst van welvaart en welzijn van Rotterdam en omgeving cruciaal.

Investeringen in Nederland blijven echter achter. Daar ondervindt ook de Rotterdamse economie last van. Met betrekking tot beleid vergt dit een samenhangend landelijk en regionaal investeringsprogramma op tal van terreinen op de lange termijn, om netcongestie op te lossen, mede door investeringen in energieopslag door bedrijven in ruimtelijke clusters, in natuur- en drinkwaterkwaliteit, in woningbouw en in hoogwaardige technologie. In Rotterdam concentreren deze nationale en Europese vraagstukken zich vanwege de centrale positie die de Rotterdamse energiesector en haven in Nederland en Europa inneemt.

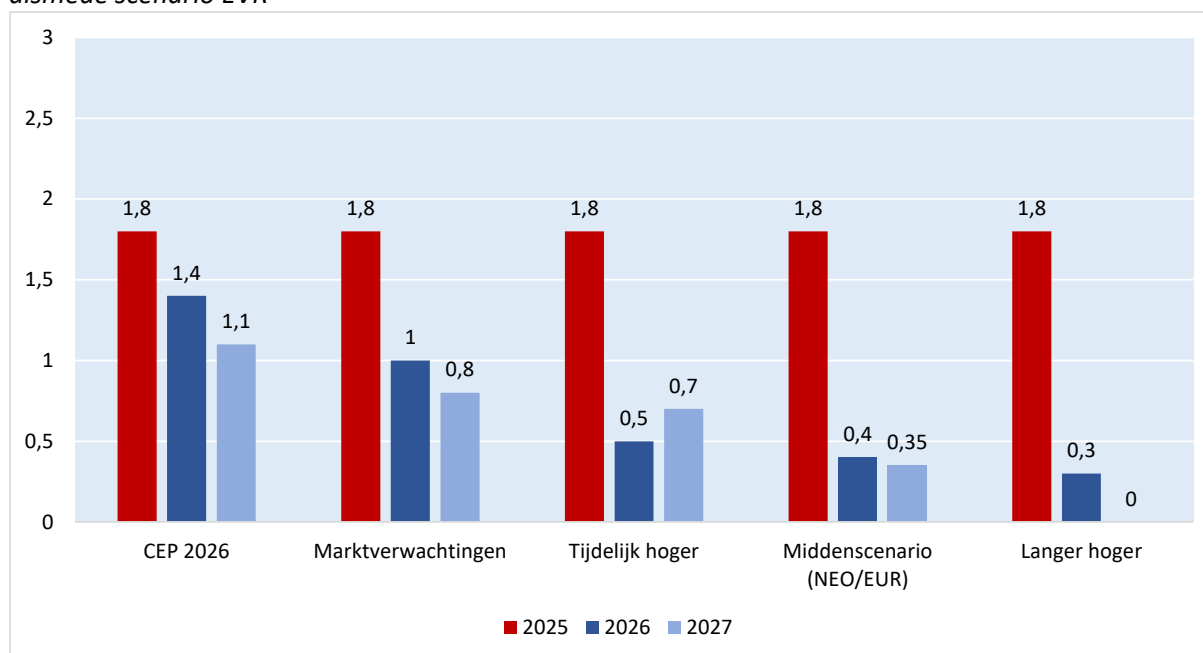
1 De macro-economische omgeving

1.1 Internationaal en wereldhandel

De economie van Rotterdam is gevoelig voor internationale ontwikkelingen. De haven en de bijbehorende handel en industrie in Rotterdam bewegen sterk mee met de geopolitiek, wereldhandel, het Duitse achterland en de binnenlandse economie. De huidige oorlog tussen Iran enerzijds en Israël en de VS anderzijds, die internationaal culmineert in de onzekere sluiting van de Straat van Hormuz, is vanaf 1995 de zesde internationale gebeurtenis die ingrijpen van supranationale overheden vergt. Hoewel de blokkade van de Straat van Hormuz, goed voor 15-20% van de wereldwijde consumptie van aardolie, een schokgolf op wereldmarkten veroorzaakte, zijn de effecten relatief beperkt in vergelijking met eerdere gebeurtenissen. Het IMF¹ (april 2026) verwacht een mild effect op de wereldhandel. Het CPB² komt in een opstelling van drie scenario's tot een vertraging van de wereldhandel ten opzichte van het CEP2026³ (nog 2,1 en 2,2% groei in '26 en '27) van respectievelijk naar 1,2, 0,3 en -0,3% in 2026. Voor 2027 verwacht het CPB een bandbreedte van 0,8 tot 0% groei van de wereldhandel. Het verschil tussen de scenario's van het CPB betreft de duur van de verhoging van de olieprijsen. In plaats van de verwachte prijs van circa \$60 in het CEP2026, is deze (eind mei/begin juni 9) naar \$95-100 gestegen.

Figuur 1.1 Scenario's CPB Impact hogere energieprijzen door Iranoorlog

Toename brp Nederland, realisatie 2025 en prognose 2026 en 2027, CEP 2026 en drie scenario's, alsmede scenario EVR*

*het CEP2026 geeft voor 2025 1,9% groei van het bbp. Het CBS heeft dit in een eerste raming voor 2025 bijgesteld naar 1,8%.

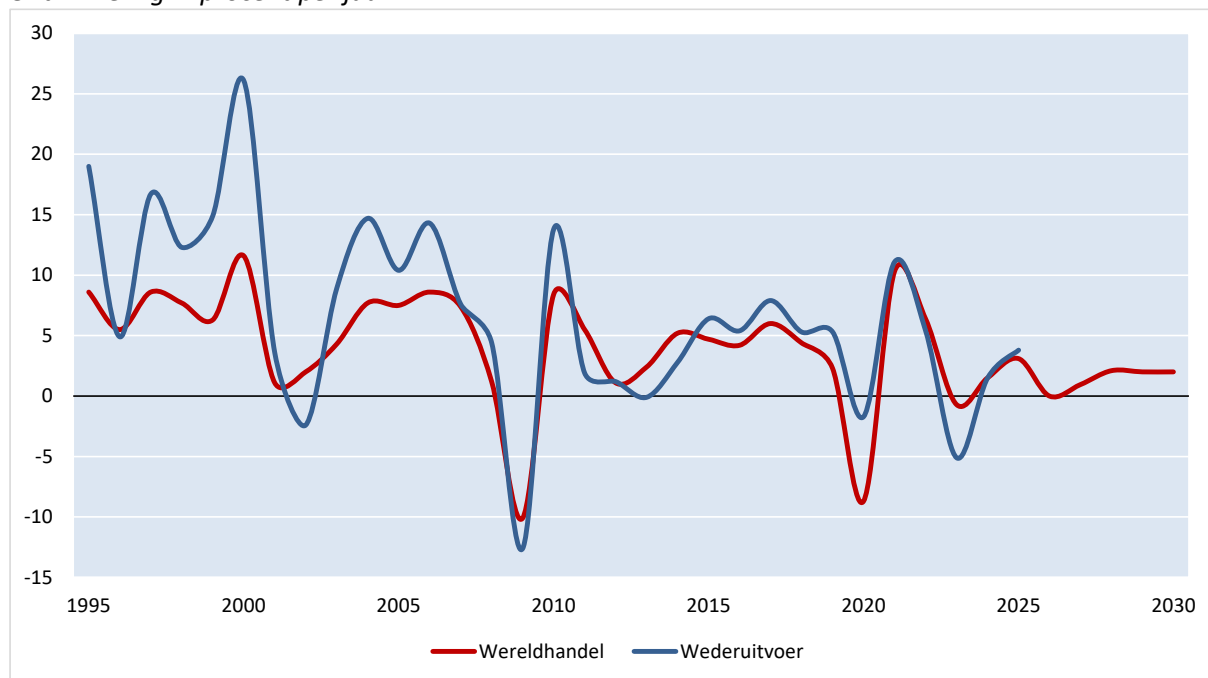
Bron: Centraal Economisch Plan Maart 2026, CPB; Economische impact van hogere energieprijzen door de Iranoorlog, CPB mei 2026

¹ International Monetary Fund (2026, April), World Economic Outlook. Global economy at the shadow of war. Washington DC: IMF

² Centraal Planbureau (April 2026), De economische impact van hogere energieprijzen door de Iranoorlog. Den Haag

³ Centraal Planbureau (Maart 2026), Centraal Economisch Plan 2026. Den Haag

Figuur 1.2 Wereldhandel en wederuitvoer Rotterdam, realisatie 1995-2025, prognose 2026-2030.
Ontwikkeling in procent per jaar.

Bron: Centraal Economisch Plan 2026, CPB, 2026

Ondanks herhaalde suggesties van de Amerikaanse regering over een spoedige opening van de Straat van Hormuz, laat de onderhandelingspositie van Iran weinig ruimte daarvoor. Iran ligt fysiek aan de zeestraat, terwijl de VS hoge militaire kosten hebben om er positie in te nemen. Bovendien moet de Amerikaanse regering sterk rekening houden met de binnenlandse politiek. Het belangrijkste effect is evenwel dat het vertrouwen in de OPEC als betrouwbare leverancier van aardolie op de lange termijn is geschaad. Eerder, in 1973, ontstond namelijk het eerste conflict in het Midden-Oosten dat oversloeg op de internationale olie-industrie. Het is een terugkerend thema.

In deze EVR 2026 wordt daarom voor dit en komend jaar uitgegaan van een aanhoudende verhoging van de olieprijs. Er wordt niet van het meest pessimistische scenario van het CPB uitgegaan. Buiten de scenario's van het CPB is er literatuur over de relatie tussen olieprijsen en groei van het bbp⁴. Aan de hand van deze relatie betekent een olieprijsstijging van 100% een afname van het bbp van 1,2%. Uitgaande van een olieprijsstijging van \$60 naar \$100-\$120 per vat, komt dat neer op een reductie van het bbp met maximaal 1%. Dat ligt in 2026 tussen het tweede en derde scenario van het CPB in over de duur van de hogere olieprijs in en het effect daarvan op wereldhandel en vervolgens op de groei van het bbp van Nederland.

De relatief milde reactie van de wereldhandel op de oorlog in de Straat van Hormuz in vergelijking met eerdere crises wordt verklaard door verschillende factoren. Ten eerste is het geen totale afsluiting, zoals de eerste oliecrisis van 1973/1974 of het verdwijnen van Russisch aardgas op de Europese gasmarkt. Het aanbod neemt wereldwijd met maximaal 15% af. Ten tweede kan een deel van het verdwenen aanbod worden opgevangen door de strategische oliereserves en andere olieproducerende landen in de wereld. Ten derde zijn er meer substitutiemogelijkheden dan bij eerdere energiecrises het geval was. Hogere prijzen voor brandstoffen doen hun werk. Dit zal een blijvend effect zijn, mede omdat het vertrouwen in de OPEC als betrouwbare leverancier van olie is geschaad. Ook daardoor zal actief gewerkt worden aan afbouw van de afhankelijkheid van olie door investeringen in duurzame energie.

⁴ Dröes, M. (2006), The effect of oilprices on output of industrial net oil importing countries from 1988-2005 in a paneldata setting. Delft/Utrecht: TNO/Universiteit Utrecht

Tenslotte zijn er, los van nieuwe technologie en toegenomen vraag naar elektrische auto's allerlei gedragsreacties die de vraag naar benzine en diesel reduceren. Consumenten werken vaker thuis, kiezen voor OV en de fiets. Goederenvervoer kan gebruik maken van spoor en binnenvaart.

Luchtvaartmaatschappijen reduceren het aantal vluchten door sluiting van luchthavens op bestemmingen in het Midden-Oosten, maar schrappen ook vluchten naar andere bestemmingen. Het schrappen van enige lange-afstandsvluchten naar verre bestemmingen zet zoden aan de dijk; een lange-afstandsvlucht vergt 4-5 keer meer brandstof dan een korte afstandsvlucht. Hogere kosten van kerosine doen hun werk.

Risico's bestaan bij de markt voor aardgas, vooral omdat dat seizoensgebonden is en daardoor tot piekvraag en onzekerheid leidt en strategische keuzes vergt. Deze markt is voorts niet liquide, zodat een toename van de vraag tot prijsexplosies kan leiden. Het aanbod van gas uit Rusland is na 2022 al weggefallen; het weggefallen van Qatar als gasleverancier beperkt het aanbod nog meer. Dit zal hoe dan ook op de middellange termijn doorwerken, om herstel van de beschadigde infrastructuur enige jaren tijd vergt. De vulgraad van de aardgasreserves in Nederland is al uitermate laag. Het ontwikkelen van alternatieven en verdere reductie van de vraag naar aardgas is hoe dan ook noodzakelijk.

De slotsom is dat in vergelijking met eerdere crisis de huidige oliecrisis vooralsnog een mild effect op de wereldhandel en uiteindelijk op de energiemarkt en het bruto regionaal product heeft. Er wordt uitgegaan van een afname van de verwachte groei van de Nederlandse economie van 1% ten opzichte van het CEP2026 voorafgaand aan de afsluiting van de Straat van Hormuz.

1.2 Europa

De Europese economie is de afgelopen jaren door elkaar kort opvolgende fases van op- en neergaande conjunctuur gegaan. Voor de afsluiting van de Straat van Hormuz vertoonde de Europese economie herstel van het conjuncturele dal in 2023 met hoge inflatie en krimp van het bbp met -0,6% dat volgde op uitbreken van de Rusland-Oekraïne oorlog. Dit gold in sterkere mate voor Europa dan elders in de wereld vanwege de Europese afhankelijkheid van goedkoop Russisch aardgas. De prijs steeg juist in Europa buitengewoon sterk. De Europese economie trok na het herstel in 2024 in 2025 juist weer aan, bij een afnemende inflatie en een stabiliserende onzekerheid over de Amerikaanse handelspolitiek.

Per saldo is de meerjarige gemiddelde groei van het brp in Europa laag in vergelijking met het verleden. De hoge prijzen voor aardgas, geopolitieke onzekerheid en handelstarieven drukken de economische ontwikkeling van Europa. Deze factoren komen bovenop de al bestaande fragmentatie van strategische investeringen, zoals in R&D en defensie waarbij keuzes nationaal worden gemaakt. In het licht van deze factoren, is het effect van de blokkade van de Straat van Hormuz weliswaar beperkt, maar wel één die optelt bij de genoemde factoren.

De Europese Commissie⁵ wijst op risico's over de lengte van het conflict in de Straat van Hormuz, die gevolgen kunnen hebben voor het aanbod van kerosine en diesel, helium en kunstmest. Behalve dit conflict, wijst de EC op de risico's die voortvloeien uit nieuwe technologie (AI), aanhoudende geopolitieke onzekerheid en klimaatverandering. Voorts legt aanhoudende inflatie een druk op sociale cohesie. Omdat prijsstijgingen zich juist voordoen bij de eerste levensbehoeften, hebben juist de lage inkomens hier onevenredig veel nadeel van. Inflatie wordt dan niets anders dan ongestuurde inkomensherverdeling van arm naar rijk.

⁵ European Commission (2026), European Economic Forecast, Spring 2026. Country report The Netherlands. Brussels: EC

De EC geeft aan dat de Nederlandse economie nog altijd structurele onevenwichtigheden (hoge huizenprijzen en hoge schuld van huishoudens, hypotheekrenteaftrek) kent. De EC wijst op de noodzaak van structurele hervormingen gericht op verbeteren van concurrentiekracht versneld doorgevoerd moeten worden. Dat geldt bijvoorbeeld voor de energietransitie, die de weerbaarheid en onafhankelijkheid van de EU versterkt. Juist in Nederland moeten daar nieuwe stappen worden gezet, omdat Nederland bronnen als kernenergie en waterkracht voor de 'base load' van elektriciteitsvoorziening mist. Nederland loopt voorts in vergelijking met de buurlanden achter met het benutten van batterijen.

De EU schrijft in Economic Forecast Spring 2026 dat ondanks zorgen over de zwakke concurrentiekracht en overheidsfinanciën, de private sector sterk is met robuuste arbeidsmarkten. De EC wijst er op dat er in 2026 nog na-ijl effecten van de aantrekkende investeringen uit 2026 optreden, maar deze zullen in de loop van het jaar en in 2027 terugvallen. De groei van het Europese bbp komt in 2025 op 1,5% uit en naar verwachting uit op 1,1% en 1,4% in 2026 en 2027 uit. De werkgelegenheid groeit met een bescheiden 0,3 tot 0,4%, zodat de werkloosheid in Europa stabiel op 6% uitkomt. De groei van de productiviteit komt dan uit op 0,7% en 1% in 2026 en 2027. De groei van de Duitse economie, van belang voor Nederland en Rotterdam, is laag; de Economic Spring Forecast 2026 raamt de groei van de Duitse economie voor 2026 en 2027 op achtereenvolgens 0,6% en 0,9%. Dat is in het licht van de CPB-scenario's het optimistische scenario; de EC Spring Forecast 2026 gaat uit van een tijdelijke verhoging van de olieprijs.

De Europese Commissie verwacht dat de internationale dynamiek die samenhangt met de wereldhandel en de AI investeringen met name terecht komen in de VS en Oost-Azië. Dit vraagt om investeringsbeleid op Europese schaal in energie en data-infrastructuur met het oog op geopolitieke onafhankelijkheid. Het strategische autonomiebeleid is gericht op heel Nederland, maar de economische afhankelijkheid verschilt sterk tussen de provincies⁶. Vooral bedrijven in Noord-Holland, Zuid-Holland (Rijnmond) en Noord-Brabant zijn kwetsbaar, omdat ze het meest afhankelijk zijn van producten van buiten Europa.

Daarbij gaat het zowel om directe als indirecte afhankelijkheid. Bedrijven zijn direct afhankelijk van producten die ze van hun leveranciers afnemen en indirect doordat ook die leveranciers voor hun productie kritieke producten nodig hebben. Die hele mondiale productieketen van toeleveranciersrelaties is in potentie naast geopolitieke ontwikkelingen ook gevoelig voor andere ontwikkelingen, zoals klimaatverandering. De concurrentiepositie van vrijwel alle Nederlandse regio's is gevoelig voor gasprijstijgingen, waarbij Zuid-Holland en Groningen het kwetsbaarst zijn door hun gas-intensieve industrie. Bedrijven hebben grofweg twee mogelijkheden om de afhankelijkheid te verminderen, met elk verschillende gevolgen: handelsverlegging (elders inkopen) en technologische verandering (innovatie in productie). De economische gevolgen van handelsverlegging en technologische verandering lijken op nationaal niveau bescheiden, maar er zijn aanzienlijke potentiële verdelingseffecten tussen regio's, tussen bedrijfstakken, en vooral tussen bedrijfstakken binnen regio's. Bedrijven met de meeste internationale relaties, die vooral zijn gevestigd in de provincies Noord-Brabant, Zuid en Noord-Holland, zullen hun handelsrelaties veel ingrijpender moeten wijzigen dan bedrijven in andere regio's die meer op het binnenland zijn gericht. De PBL-studie concludeert dat flankerend beleid, zoals arbeidsmarkt- en ecosysteembeleid (voor innovatie), waarvoor gekozen kan worden om de effecten van strategische autonomie te verzachten, het beste regio- en bedrijfstakspecifiek kan worden ingericht.

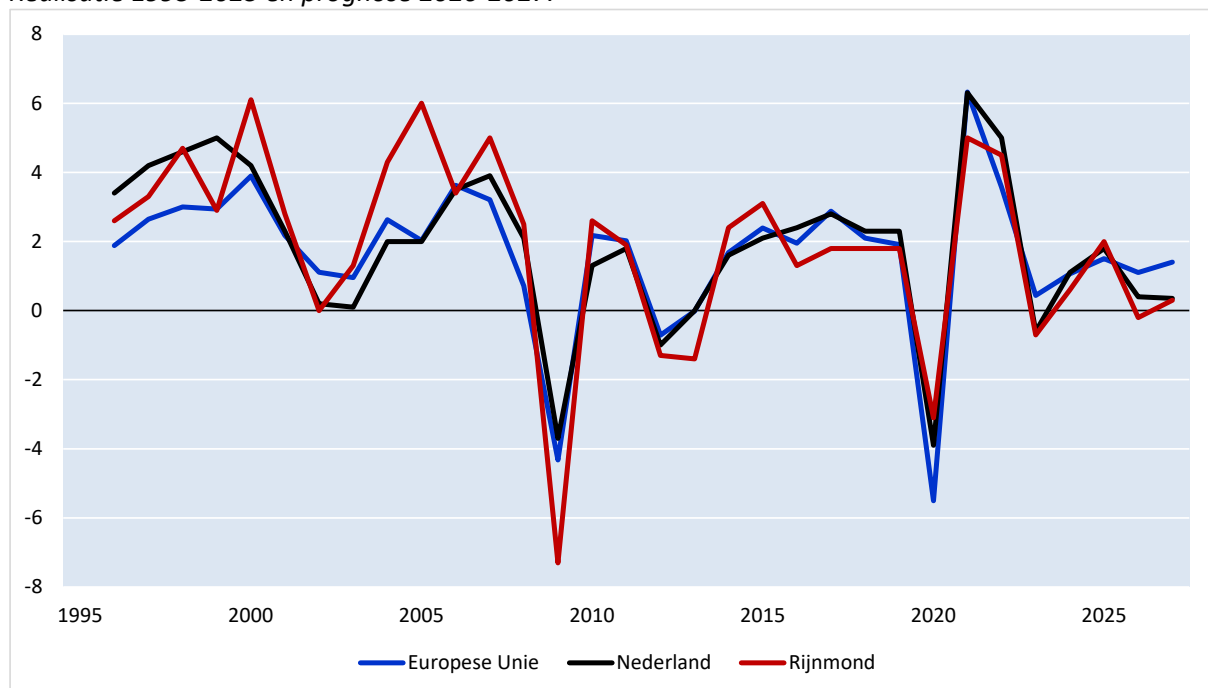
Het streven naar strategische autonomie is een breuk met het bestaande beleid dat al lange tijd is gericht op globalisering en vrijhandel. Ook kan het botsen met huidige wet- en regelgeving, zoals EU-mededingingsbeleid. Een voorwaarde voor effectief beleid is een scherpe afbakening van de

⁶ Mark Thissen & Frank van Oort (2026), "Tussen Globalisering en Autonomie". Policy Brief, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.

beleidsdoelstelling, namelijk van welke producten en ten opzichte van welke landen Nederland (en Rijnmond) en Europa precies minder afhankelijk willen worden.

Opgemerkt wordt dat er een verschil is tussen energie-exporterende landen en importerende landen. Tussen de VS en Europa wordt het verschil in economisch momentum daardoor groter. De VS is een netto exporteur van fossiele energie. Vanwege de AI-boom negeren de financiële markten de oorlog in het Midden-Oosten. Europa is daarentegen netto energie-importeur en er vindt geen AI-boom plaats. Wel maken aardolie-verwerkende bedrijven overwinsten door de schaarste. Via aandelenbezit stroomt terug naar aandeelhouders zoals private-equity, pensioenfondsen en huishoudens.

Figuur 1.3 Bruto binnenlands product, jaarlijkse groei in procenten, Rijnmond, Nederland en de EU
Realisatie 1995-2025 en prognose 2026-2027.

Bron: CBS, CPB 2026, European Economic Forecast, Spring 2026, EC, prognose Rijnmond NEO Observatory

1.3 Nederland: een laag niveau van investeringen

De groei van de Nederlandse economie trok na de recessie van 2023 (-0,3%) in 2024 en 2025 aan naar 1,1% respectievelijk 1,8%. Gezien de omstandigheden was de groei in 2025 betrekkelijk hoog; het CPB raamde dit herstel van de conjunctuur in 2025 aanvankelijk lager. De nationale groei werd in 2025 vooral gedragen door consumptieve uitgaven door huishoudens en de overheid. Investeringen en export/import droegen in 2025 beperkt bij aan de toename van het bbp. De teruggevallen export naar de VS draagt hier onder andere aan bij, terwijl de import, onder andere van defensiemateriaal, toeneemt. De energiebalans is eveneens structureel verschoven. Nederland is netto-importeur van energie, terwijl de economie nog is afgestemd op een ruimschoots aanbod van goedkoop binnenlands aardgas en netto-export van aardgas, waarvan de inkomsten zijn geconsumeerd⁷. Bij elkaar leidde dit tot 'Hollanditis', waar de Nederlandse economie nog altijd aan lijdt.⁸ De aanpassing hieraan gaat moeizaam.

⁷ Sacha den Nijs & Mark Thissen (2026), Duurder gas drukt concurrentiepositie van de Nederlandse economie. Economisch Statistische Berichten 109 (4837S).

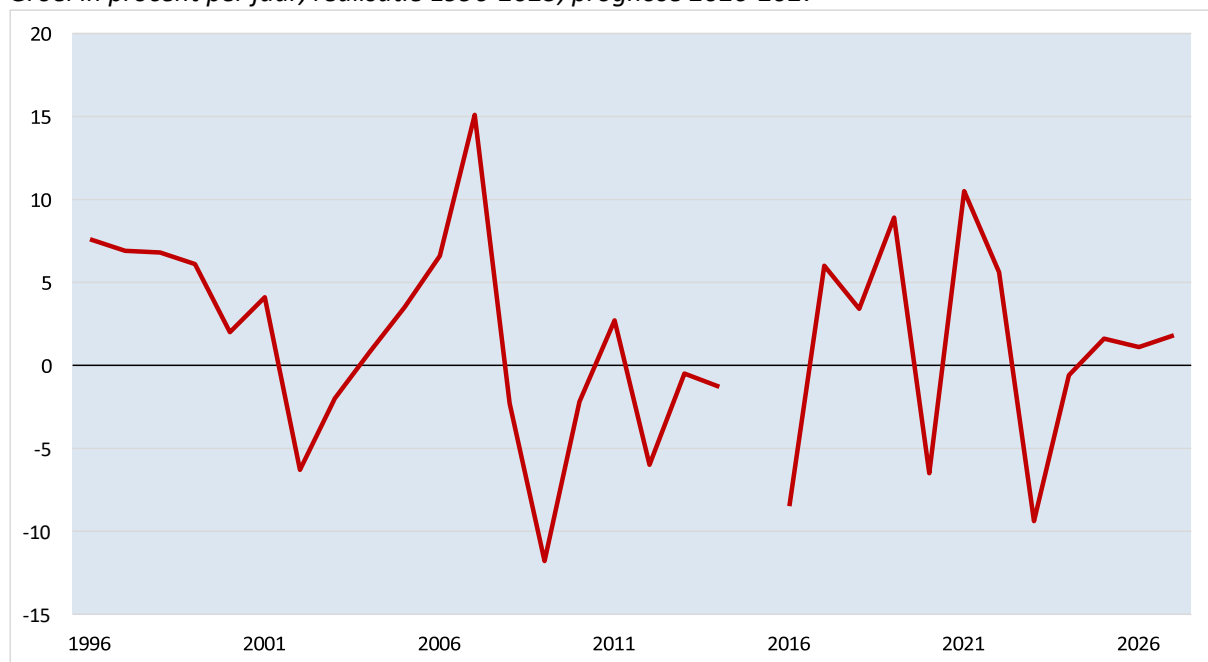
⁸ De vondst van de aardgasvelden in Groningen leidde bij jullie tot de Hollandse ziekte, waarbij één industrie zo

Bestedingen aan binnenlandse investeringen droegen echter weinig bij aan de groei; het blijkt dat dit geen eenmalige gebeurtenis is. De groei van de investeringen is na 2022 sterk teruggevallen in vergelijking met de periode 2015-2022 (afgezien van 2020) en eerdere periodes. Over 2023 en 2024 krompen de investeringen, en in 2025 groeiden deze zeer licht met 1,6%. De verwachting is dat de groei van de investeringen met 1,1 en 1,8% zeer laag zal zijn in 2026 en 2027. Dit is weinig in vergelijking met het verleden, waarin scherpe afnames worden gevolgd door scherpe stijgingen (figuur 1.4). Investeringsniveau zijn namelijk cyclisch en kunnen in sommige jaren namelijk hoge niveaus bereiken, hetgeen de basis is van toekomstige welvaart. Het lage investeringsniveau is mede het gevolg van tekortschietend overheidsbeleid, met name als gevolg van het stikstofsloot door falend beleid over de landbouw en natuur en gebrek aan coördinatie van de energietransitie leidend tot netcongestie en afwachtende bedrijven. Het gebrek aan middelen voor onderhoud van fysieke infrastructuur kan daar ook toe gerekend worden. Dit soort vraagstukken zijn nationaal van aard en kunnen opgelost worden door effectief overheidsbeleid. Een probleem is dat deze vraagstukken al een historie hebben.

Het tekortschietende overheidsbeleid heeft twee gevolgen. Ten eerste wordt ingeteerd op de kapitaalgoederenvoorraad, zodat de kapitaalproductiviteit in de toekomst daalt. Met andere woorden, minder investeringen in het heden leiden tot minder productie van goederen en diensten in de toekomst. Ten tweede worden productiemiddelen niet maatschappelijk optimaal ingezet vanwege de invloed van belangengroepen op het overheidsbeleid. Dit gaat eveneens ten koste van welvaart.

Figuur 1.4 Investerings Nederland

*Groei in procent per jaar, realisatie 1996-2025, prognose 2026-2027**

*vanwege een herziening van het CBS heeft 2016 een uitzonderlijk hoge waarde (29%) en is weggelaten

Bron: CPB

Gevolgen voor de Nederlandse economie

In het CPB basisscenario zou de Nederlandse economie in 2026 en 2027 met 1,4% en 1,1% procent groeien. Dit zijn al lage groeicijfers; het lange termijn gemiddelde ligt op 2,0%. Op de middellange termijn zijn groeicijfers in de orde van grootte van 2-4% uitgesloten vanwege schaarste aan grond, energie en arbeid. Het gebrek aan effectieve plannen en kaders van overheden liggen hieraan ten

dominant wordt dat ze andere sectoren uit de markt prijs en de nationale munt, in jullie geval toen nog de gulden, omhoogduwt,...', aldus Kenneth Rogoff in EW magazine, 15 december 2025.

grondslag. De scenario's van het CPB⁹ over het effect van de blokkade van de Straat van Hormuz (zie paragraaf 1.1 en figuur 1.1) leren twee punten: ten eerste is er met zekerheid een verlaging van de groei- verwachtingen en ten tweede geeft het een bandbreedte van het verwachte effect op het brp in 2026 en 2027 af. Het meest pessimistische scenario geeft nog een toename van het brp van 0,3% en 0% in 2026 en 2027, dat wil zeggen, geen recessie. De raming van die voor deze EVR is opgesteld gaat uit van het midden tussen tijdelijke en langere verhoging van de olieprijs, namelijk zowel in 2026 en 2027 0,4% groei van het brp. De milde reactie is mede het gevolg van allerlei markt- en gedragsreacties, zoals thuiswerken, OV, elektrische auto's, schrappen van vluchten, enz. Aanhoudend hogere olieprijs maakt elk alternatief voor aardolie aantrekkelijk. Hoge olieprijs zijn een ideaal instrument voor nieuwe technologie. Daardoor wordt het 'langer hoger' (het meest 'pessimistische') scenario van het CPB in deze Rotterdamse Economische Verkenning gemitigeerd in de richting van het scenario 'tijdelijke verhoging'.

De EVR raming van Nederland voor 2026 en 2027 houdt rekening met de krachtige daling van het consumentenvertrouwen die in maart en april 2026 optrad. De groei van de werkgelegenheid valt eveneens terug, zodat de werkloosheid oploopt naar 4,2% in 2026 en 4,8% in 2027. Dit is in vergelijking met het verleden nog altijd laag vanwege de krappe arbeidsmarkt. Het CPB ging in het CEP 2026 ging nog uit van een gemiddelde jaarlijkse groei van het brp van 1,2% over de periode 2026-2031. Dit gemiddelde, iets meer dan de helft van het lange termijn groeigemiddelde van het brp, zal niet worden gehaald.

In Nederland zijn echter grotere risico's dan de duur van het conflict rond de Straat van Hormuz en het wegvallen van het aanbod van aardgas uit Qatar voor de komende winter. De EC benoemt in de landenanalyse van de Economic Forecast Spring 2026 de relatief hoge inflatie, de netcongestie en stikstofproblematiek. Daar kan de aanhoudende krapte op de arbeidsmarkt aan toegevoegd worden, naast structurele problemen op het gebied van milieu (natuurwaarde, schoon drinkwater), woningbouw, achterstallig onderhoud aan infrastructuur en onderwijs. Deze vraagstukken relateren aan het lage investeringsniveau in Nederland. Gevoegd bij de hogere defensie uitgaven en korting op de sociale zekerheid, vergt dit een uitgekiende investeringsstrategie op de lange termijn met brede politieke steun. Beide ontbreken. Dit remt de ontwikkeling van de productiecapaciteit in Nederland af.

Het Draghi rapport¹⁰ wees in 2024 op de noodzaak van verdere integratie van landen van de EU, met name de kapitaalmarkt, energiemarkt en bestedingen aan R&D. Dan kan de schaal gerealiseerd worden waarmee de potentie van de EU benut kan worden. Het rapport Wennink¹¹ werkte dit in 2025 uit voor Nederland, met als insteek innovatie en het verhogen van de arbeidsproductiviteit. Dit heeft vooralsnog niet geleid tot de vereiste investeringsstrategie, fondsen en politieke consensus. Het Interuniversity Microelectronics Centre (IMEC) wees recent op de noodzaak hiervan.¹² Voor Nederland, en Rijnmond en Rotterdam in het bijzonder, is de urgentie voor en regionale visie momenteel bijzonder groot¹³.

⁹ Centraal Planbureau (April 2026), De economische impact van hogere energieprijzen door de Iranoorlog. Den Haag

¹⁰ Draghi, M. (2024), The future of European competitiveness. Part A | A competitiveness strategy for Europe. Brussels: European Commission

¹¹ Wennink, P. (2025), De route naar toekomstige welvaart. Een sterk Nederland in een relevant Europa. Veldhoven

¹² 'Zonder stabiele financiering verliezen we onze voorsprong in sleuteltechnologieën', aldus J. Robbers, vicepresident IMEC. In: het Financieel Dagblad, 25 juni 2026, p.24-25

¹³ Thissen & Van Oort (2026), ibid.

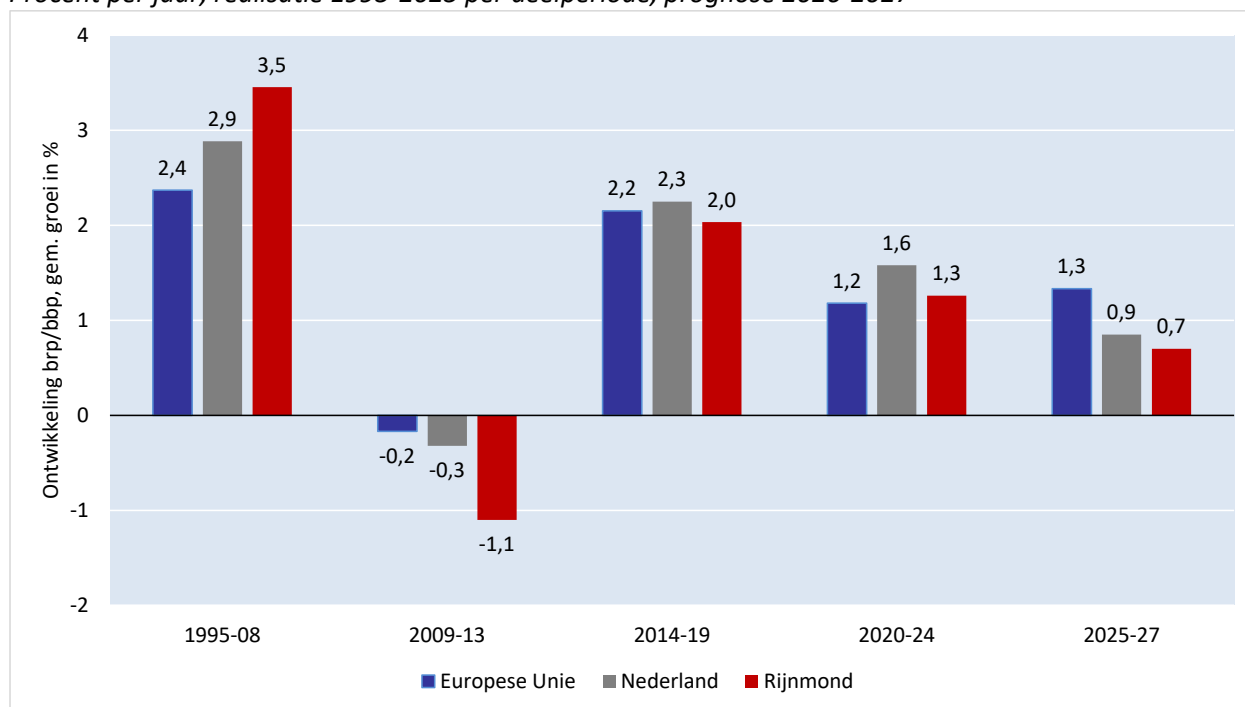
2 Rotterdam-Rijnmond

Hoofdpunten

- In 2025 kwam in Rotterdam-Rijnmond de groei van het brp op 2,0%; twee-tiende hoger dan het cijfer voor Nederland.
- Uitgaande van een midden-scenario voor Nederland, 0,4% groei van het brp voor zowel 2026 als 2027, wordt een economische ontwikkeling in Rotterdam-Rijnmond verwacht van een lichte krimp -0,2% en een kleine plus van 0,3% in 2026 en 2027.
- De werkgelegenheid nam in 2025 met 0,6% toe, stijgt in 2026 naar verwachting met 0,9% en valt stil in 2027 (0%).
- De participatiegraad kwam in 2025 op 74,5% van de bevolking 15-74 jaar en stijgt naar verwachting verder naar 76% in 2027.
- De werkloosheid kwam in 2025 op 5,4% van de beroepsbevolking, stijgt naar 5,7% in 2026 en naar 6,4% in 2027. Het beroep op de bijstand daalt niet verder en blijft op 4,4% van de bevolking 15-74 jaar liggen.

Figuur 2.1 Ontwikkeling bruto regionaal product (marktprijzen) Rijnmond, Nederland en de Europese Unie

Procent per jaar, realisatie 1995-2025 per deelperiode, prognose 2026-2027

Bron: CBS, CPB 2026, European Economic Forecast, Spring 2026, EC, prognose Rijnmond NEO Observatory

2.1 BRP en toegevoegde waarde naar sector

Bruto regionaal product

In 2025 kwam in Rotterdam-Rijnmond de groei van het brp op 2,0%; twee-tiende hoger dan het cijfer voor Nederland. Met de aanname van het gemiddelde van twee scenario's die het CPB in april 2026 heeft opgesteld voor de Nederlandse economie, wordt een economische ontwikkeling in Rotterdam-Rijnmond verwacht van een lichte krimp -0,2% in 2026 en een kleine plus van 0,3% 2027 verwacht.

Over de gehele periode 1995-2025 bezien, neemt de groei van de Rotterdamse economie af (figuur 2.1). De ontwikkeling van het brp van de EU, Nederland en Rijnmond kwam voor de kredietcrisis het hoogst van de gehele beschouwde periode uit. In deze periode, inclusief de groeivertraging van 2002 en 2003, werden de voordelen van de Europese integratie, de val van de Muur, en de opkomst van China tegelijk geïncasseerd. In deze periode kon de economie ruim groeien bij een ongewoon lage rente. Na de kredietcrisis is er een periode van 5 jaar herstel, die feitelijk ook de inhaalvraag van de kredietcrisis omvatte, bij aanhoudend lage rente. Vanaf 2020 komt de groei van het brp op het niveau dat past bij de beschikbaarheid van productiefactoren: na jaren van relatief hoge groei zijn de grenzen van de productiefactoren bereikt en loopt de schaarste op, met betrekkelijk hoge inflatie. Het absolute niveau van de welvaart is evenwel hoog.

Economische ontwikkeling dient momenteel en in de toekomst voor een groter deel voort te komen uit betere benutting van de beschikbare productiefactoren en grondstoffen. Dat komt neer op innovatie, hogere dichtheden, hergebruik van grondstoffen, een hogere arbeidsproductiviteit, gedragen door een sterke overheid en coherent beleid op de lange termijn. Dit is in kort bestek de leidraad voor beleid in Rotterdam en het beleid in stad en regio: de urgentie is hoog voor investeringen gecombineerd met innovatie.

Sectoren: toegevoegde waarde

De ontwikkeling van sectoren, gemeten aan de hand van toegevoegde waarde¹⁴, laat de aanpassing van de productiestructuur van Groot-Rijnmond zien (tabel 2.1). Rijnmond kent drie sectoren met een toegevoegde waarde van 10 miljard euro of meer; dat zijn vervoer en opslag, industrie en specialistische zakelijke diensten. Groothandel en zorg komen daarna. Het gehele haven-industriële complex, althans het fysieke deel ervan zonder alle zakelijke diensten, bestaat uit industrie, groothandel en vervoer & opslag. Deze drie sectoren hebben in totaal een toegevoegde waarde van 23,3 miljard euro, hetgeen neerkomt op 32,3 % op het totaal van 72,6 miljard euro van Groot Rijnmond.

De toegevoegde waarde van de industrie in Groot-Rijnmond krimpt over de periode 2020-2024 met een gemiddelde jaarlijkse afname van - 1,6% per jaar. De energietransitie is de belangrijkste drijfveer, in combinatie met hoge energieprijzen. Enerzijds valt goedkoop aardgas weg, maar anderzijds komt het alternatief in de vorm van goedkope elektriciteit niet op gang. Verschillende investeringen in alternatieve energie zijn stilgelegd en diverse bedrijven in de petrochemie zijn gestopt. Wel zijn er investeringen in de energietransitie die wel op gang komen, zoals de eerste kilometers pijpleiding voor waterstof en CO₂. De krimp van de industrie in Rijnmond hangt samen met het lage niveau van investeringen in Nederland. De chemie is zeer kapitaalintensief en daardoor cyclisch. Multinationals in de petrochemie bouwen grootschalige productiecapaciteit en halen daar decennialang rendement mee.

¹⁴ Toegevoegde waarde is het bruto regionaal product minus belasting op toegevoegde waarde en het saldo van productgebonden belastingen en accijnzen en kostprijsverlagende subsidies. De cijfers over toegevoegde waarde betreffen het COROP-gebied Groot-Rijnmond.

De bouw van nieuwe productiecapaciteit hoeft niet noodzakelijkerwijs op dezelfde locatie. De groothandel groeide licht (+0,5% per jaar vanaf 2020) terwijl vervoer & opslag met 2,7% per jaar toenam. Dit zit vermoedelijk niet in vervoer – de goederenstroom zelf groeit niet snel – maar in de waarde van opslag, in dit geval waardevolle energie.

Tabel 2.1 Toegevoegde waarde sectoren in Groot-Rijnmond

Miljard euro 2024, aandeel sector in regionale economie, gemiddelde groei 2016-'20 en 2020-'24

Sector	Toegevoegde waarde, 2024		Rijnmond 2016-2020	Rijnmond 2020-24
	<i>miljard</i>	<i>Aandeel</i>	<i>Groei, %</i>	<i>Groei, %</i>
A Landbouw	0,9	1,2	-0,4	-2,0
Industrie*	8,1	11,2	1,5	-1,6
F Bouwnijverheid	3,8	5,2	4,5	1,2
Groothandel	7,0	9,7	2,8	0,5
Detailhandel	3,7	5,2	2,9	3,7
H Vervoer en opslag	8,2	11,4	-0,1	2,7
I Horeca	1,3	1,8	2,2	0,3
J Informatie en comm.	3,1	4,3	9,3	5,2
K Financiële diensten	3,0	4,1	-4,8	-2,0
L Onroerend goed	4,3	5,9	0,6	2,2
M Special. zakelijke dvl.	7,4	10,2	2,1	4,9
N Overige zakelijke dvl.	5,4	7,4	4,6	-1,2
O Overheid	5,1	7,0	0,7	2,1
P Onderwijs	3,2	4,4	1,3	-0,5
Q Zorg	6,5	8,9	1,5	2,0
Cultuur, sport, overig	1,6	2,3	3,6	1,8
Totaal	72,6	100	1,8	1,3

*inclusief delfstoffenwinning en openbare nutsvoorzieningen

Bron: CBS/bewerking NEO Observatory

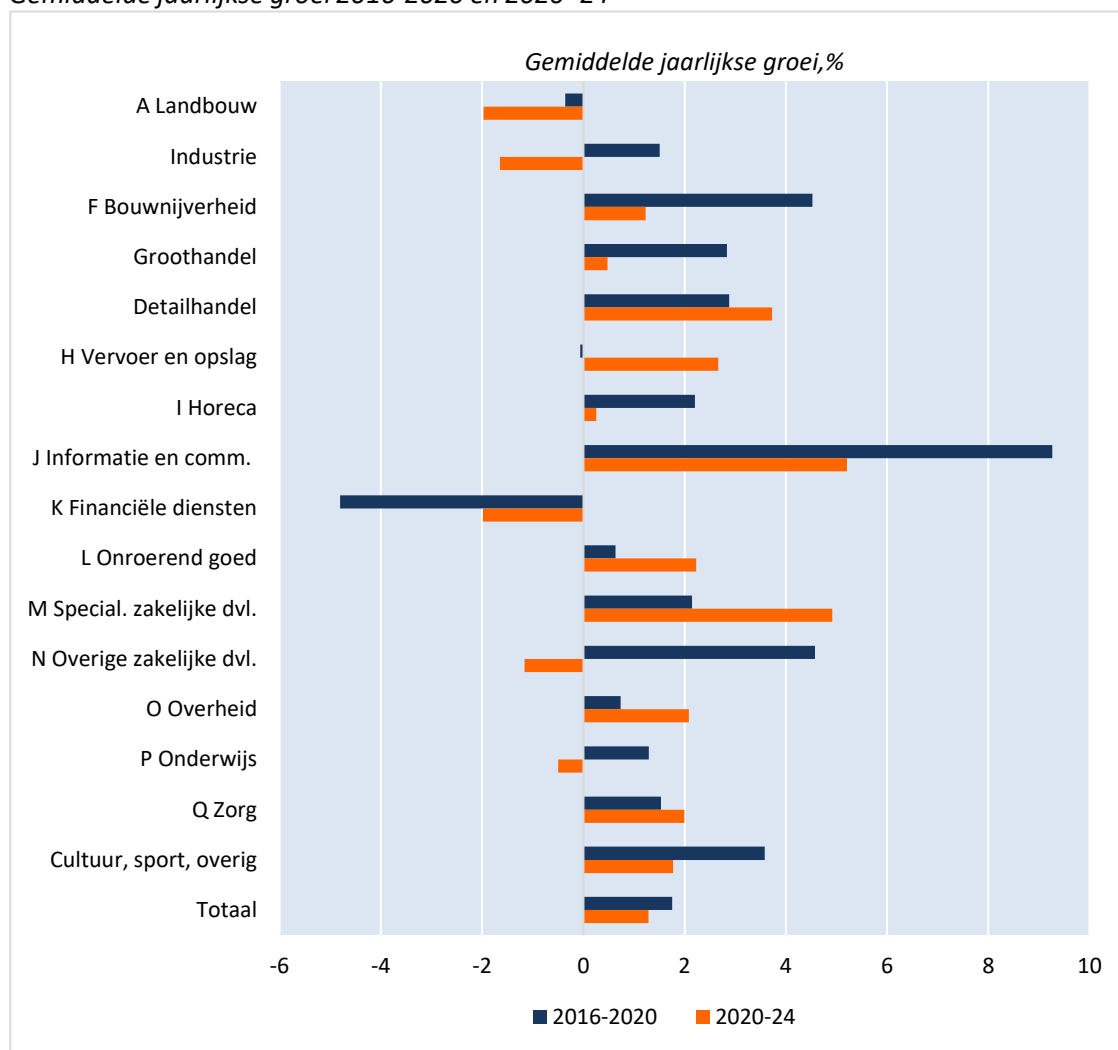
Specialistische zakelijke diensten en Informatie & communicatie laten over de periode 2020-2024 een hoge groei van de toegevoegde waarde zien van 4,9% en 5,2% per jaar gemiddeld. Bij specialistische zakelijke diensten zet dat zoden aan de dijk, omdat dit qua grootte de derde sector van Groot-Rijnmond is met 7,4 miljard euro toegevoegde waarde, hetgeen 10,2% van de economie van de regio is. Informatie en communicatie is in de afgelopen 10 jaar een nieuwe sector in de economie geworden die nu (anno 2024) een aandeel van 4,3% in de gehele economie heeft. In de jaren na 2015 nam deze sector gemiddeld jaarlijks met 9,3% toe. Dit is toe te schrijven aan het verbeterde investeringsklimaat van de stedelijke economie van Rotterdam. De op consumentendiensten gerichte cultuur, sport en recreatie en detailhandel laten eveneens een relatief hoge groei zien met 1,8% en 3,7%, maar dat geldt niet voor de horeca. Daar is zichtbaar dat consumenten de hand op de knip houden; de minimale groei is toe te schrijven aan zelf produceren in plaats van inkopen.

Een vergelijking van de groei per sector over de periode 2020-2024 met Nederland laat zien dat sectoren in Rijnmond overwegend langzamer groeien, behalve vervoer&opslag en de detailhandel. De krimp van de industrie in Rijnmond valt op, omdat de gehele Nederlandse industrie een kleine plus laat zien. De groeisectoren in Rijnmond, specialistische zakelijke diensten en informatie & communicatie, blijken ook de groeisectoren in geheel Nederland te zijn, alleen ontwikkelen die zich iets sneller.

Een boldiagram maakt dit beeld visueel (figuur 2.4). Vervoer & opslag is omvangrijk bij een hoge specialisatie in Rijnmond. De groei is relatief hoog, maar niet zeer hoog. Dienstverlenende bedrijfstakken als informatie&communicatie, detailhandel en specialistische zakelijke diensten hebben een hoge groei, maar hebben op de zakelijke diensten na, een gemiddelde omvang en is Rijnmond niet in deze sectoren gespecialiseerd. Het zijn wel opkomende bedrijfstakken. De regio mist een sector in het kwadrant rechtsboven: groot, hoge groei en met een specialisatie. De industrie bevindt zich in het kwadrant linksonder met wegwijnende sectoren: groot, krimp en geen specialisatie.

Figuur 2.2 Toegevoegde waarde sectoren in Groot-Rijnmond

Gemiddelde jaarlijkse groei 2016-2020 en 2020-'24

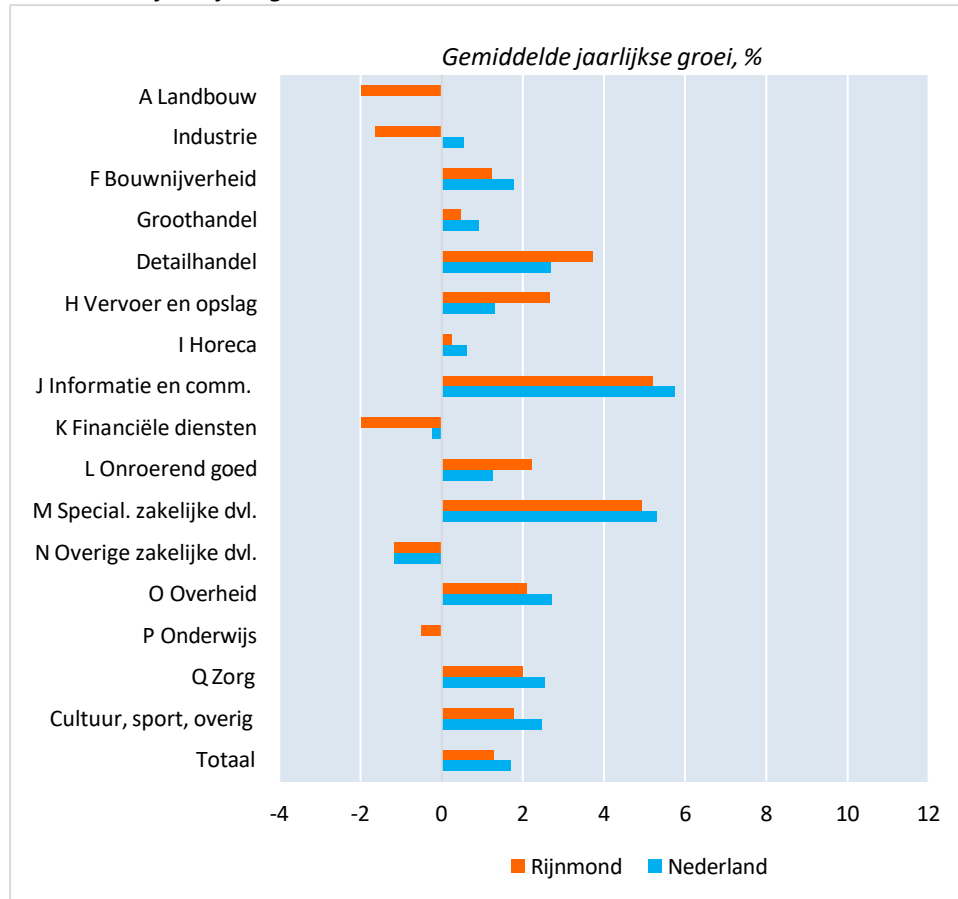

Bron: CBS/bewerking NEO Observatory

Over het geheel genomen is de gunstige ontwikkeling van de economie van Rotterdam-Rijnmond van 2% per jaar over de jaren 2015-2020 verleden tijd en ingewisseld voor een bescheiden groeipad met gemiddeld 1,3% gemiddeld per jaar na 2020. Echter, 2% per jaar is ten opzichte van het verleden niet veel. De periode 2015-2019 was relatief gunstig, en dan is 2% per jaar zeer bescheiden. Dit past in het patroon dat ook de EU en Nederland laten zien. De verwachting is dat dit op de middellange termijn zo blijft. Het beeld is dat er een herstructurering van de industriële structuur plaatsvindt, waarbij het dienstverlenend complex van de stedelijke economie een relatief hoge groei laat zien. De petrochemie en procesindustrie wijken terug als gevolg van de energietransitie en hoge aardgasprijzen (zie figuur 2.5). Investerings in groene energie productie zijn af- of uitgesteld. Daartegenover vertoont de informatie & communicatie na 2015 een hoge groei in de Rotterdamse economie. De specialistische

zakelijke diensten vertonen eveneens een gunstige ontwikkelingen. Dat betreft bijvoorbeeld ingenieurs en architecten, verzekeringen en accountancy. Tegelijk kan gewezen worden op de ontwikkeling van Nearfield in Rotterdam met sterke industriële (hoogwaardige machines voor het testen van computerchips), ontwerp (ingenieurs), en research & development divisies.

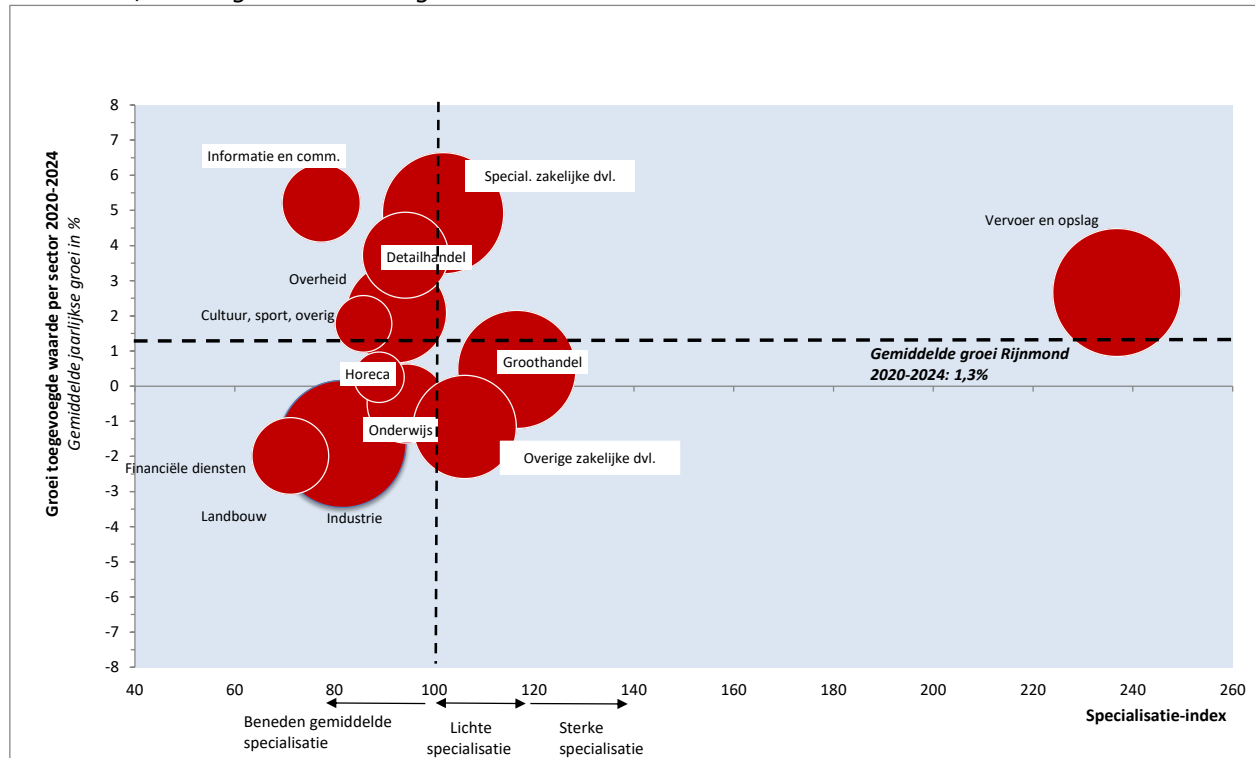
Figuur 2.3 Toegevoegde waarde sectoren in Groot-Rijnmond en Nederland
Gemiddelde jaarlijkse groei 2020-'24

Bron: CBS/bewerking NEO Observatory

Figuur 2.4 Ontwikkeling economie Rijnmond naar sectoren, 2020-2024

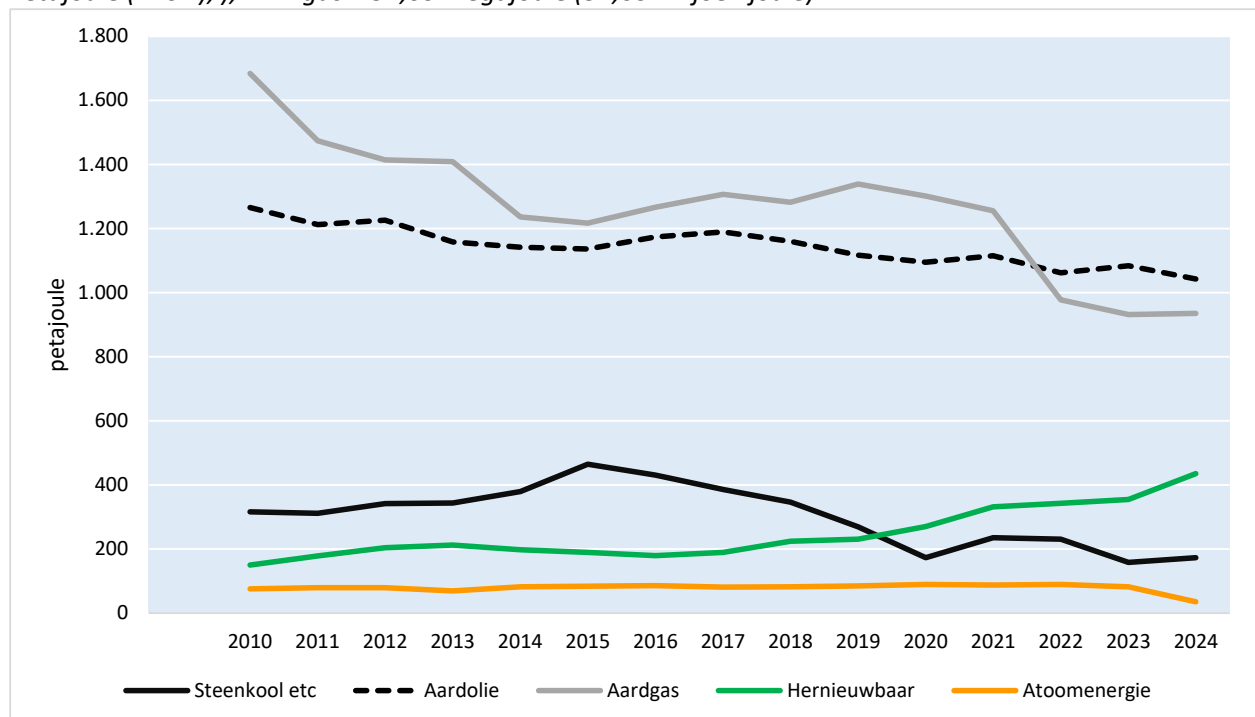
Toegevoegde waarde in prijzen 2021, horizontaal specialisatie ten opzichte van Nederland (100 = gemiddeld aandeel in de gehele economie), verticaal gemiddelde jaarlijkse groei toegevoegde waarde 2020-2024, omvang bol: relatieve grootte van de sector

Bron: CBS/bewerking NEO Observatory

Figuur 2.5 Aanbod energie, binnenland (exclusief bunker) naar primaire bron, 2010-2024

Petajoule ($=10^{15}$), , 1 m^3 gas = 31,65 megajoule (31,65 miljoen joule)

Bron: CBS (energiebalans)/bewerking NEO Observatory

2.2 Dynamiek werkgelegenheid naar sector

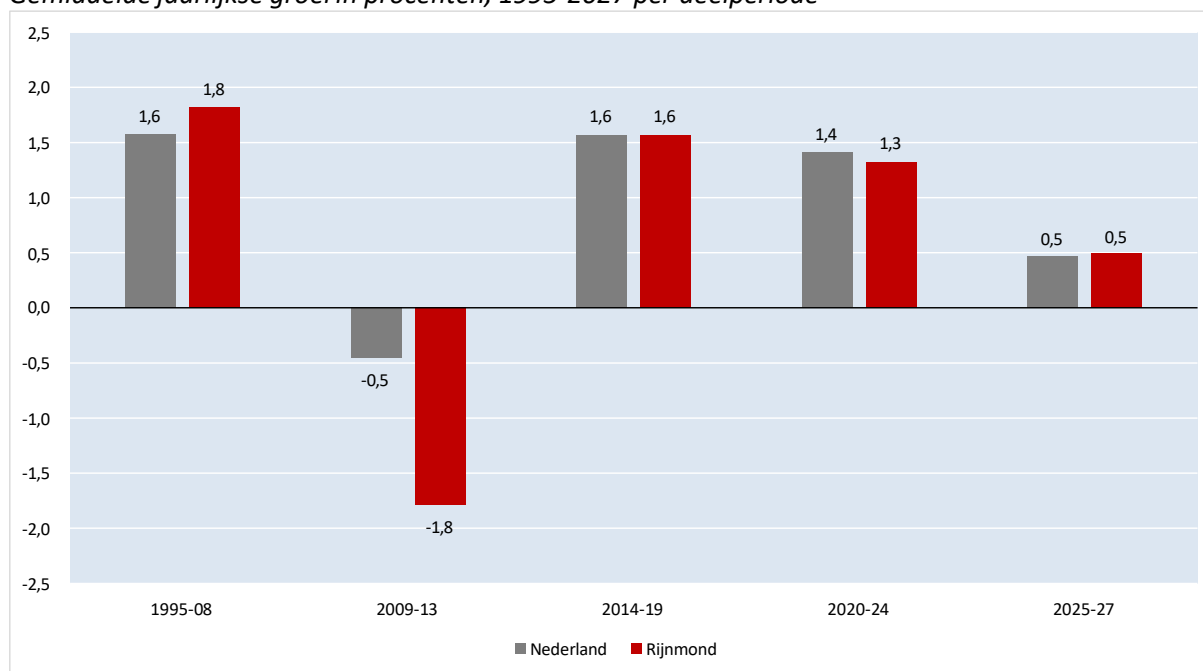
Werkgelegenheid totaal

De werkgelegenheid (werkzame personen CBS) nam in 2025 met 0,6% toe. De verwachting is dat dit in 2026 toeneemt naar 0,9% en in 2027 stilvalt (0%). De aantrekkende economie van 2024 en 2025 werkt met vertraging

door op de arbeidsmarkt, zodat in 2026 de vraag naar werkgelegenheid najlt. De in 2026 afnemende groei werkt deels in 2026, maar vooral in 2027 volledig door. De toename van de werkgelegenheid in Rijnmond is doorgaans min of meer gelijk aan dat van Nederland, op de jaren 2009-2013 na. In deze periode maakte Rijnmond een aanzienlijke krimp van de werkgelegenheid door.

Het aanbod van arbeid, de beroepsbevolking, volgt de ontwikkeling van de bevolking van 15-74 jaar, hetgeen is ingebed in de bevolkingsgroei. De bevolkingsgroei volgt deel de conjunctuur. Na een periode van lage groei of recessie neemt de vraag naar arbeid af, dus ook naar werkzoekenden van buiten Nederland. In periodes met gunstige economische omstandigheden komen werkzoekenden weer naar Nederland toe; zie bijvoorbeeld de jaren na 2013 tot aan 2020. De inval van Rusland in Oekraïne heeft in 2022 en '23 een vluchtelingenstroom naar Europa, en dus ook naar Nederland op gang gebracht.

Figuur 2.6 Ontwikkeling werkgelegenheid Rijnmond en Nederland
Gemiddelde jaarlijkse groei in procenten, 1995-2027 per deelperiode

Bron: CBS/bewerking NEO Observatory

Dynamiek werkgelegenheid naar sector

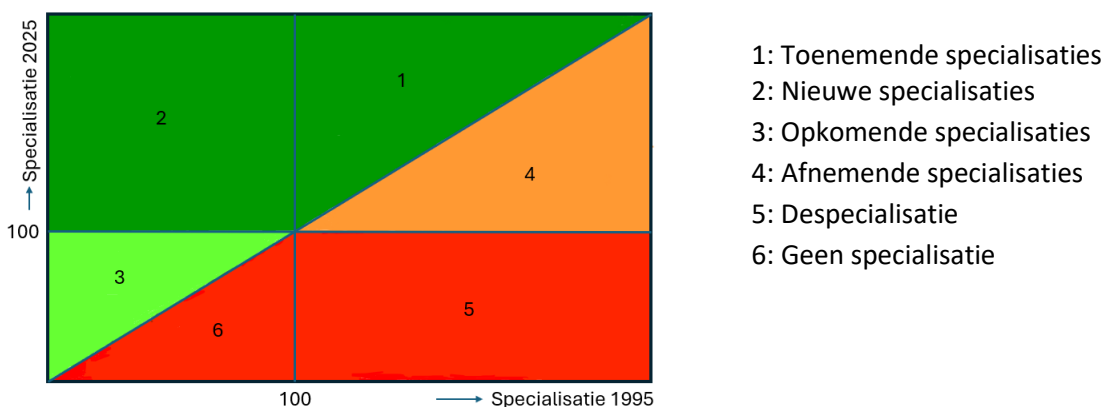
Specialisaties in werkgelegenheid (werkzame personen LISA) lopen vaak voor op specialisaties in productie en productiviteit. In levenscyclus theorie wordt sectorale evolutie benaderd door eerst product innovatie, tot uiting komend in ondernemerschap en meer werkgelegenheid, wat later wordt

gevolgd door proces innovatie met een hogere productiviteit¹⁵. In dit raamwerk wordt economische groei opgedeeld in een combinatie van proces innovatie in bestaande sectoren en product innovatie in leidende nieuwe sectoren¹⁶. Dit betekent niet dat product innovatie exclusief voorkomt ten tijden van nieuwe sectorformatie en proces innovatie alleen voorkomend bij volwassenwording. Product-lifecycle theorie veronderstelt alleen dat productinnovatie piekt voor procesinnovatie dat doet¹⁷.

Zoekend naar dynamiek in sectorale specialisaties, zijn in figuur 2.8 de specialisaties in Rotterdam in 2025 (verticaal) afgezet tegen die van 1995 (horizontaal). Hiervoor is gebruik gemaakt van het vestigingenregister LISA. De belangrijkste sectoren van de gemeente zijn hierin weergegeven, geschaald naar de werkgelegenheid van 2025. Een grotere bol betekent dat er meer mensen in werken.¹⁸ Scores lager dan 100 duiden op een afwezigheid van specialisatie. Figuur 2.7 geeft schematisch aan hoe in 30 jaar de economische structuur van de gemeente kan zijn veranderd. De groene gebieden geven positieve dynamiek aan, de rode gebieden negatieve¹⁹.

Figuur 2.7: Dynamiek in economische structuur

Horizontale as: specialisaties 1995, verticale as: specialisaties 2025 (Nota bene: deze wijken af van figuur 2.4)

De sterkst groeiende specialisaties in werkgelegenheid, vaak gezien als voorbodes voor innovatie dus, zijn in Rotterdam niet dicht gezaaid. Verzekeringen, accountancy, overige zakelijke diensten en uitgeverijen springen nog het meeste in het oog. Opkomende specialisaties zijn die van farmaceutische producten, R&D, computers en optische industrie, en rubber en kunststof. Rotterdam blijft ook sterk gespecialiseerd in chemie, telecom en nutsbedrijven, vooral doordat deze bedrijvigheid elders nog sneller afneemt (ze ontwikkelen zich negatief in Rotterdam in termen van banen). Krimp treedt verder

¹⁵ P.P. Saviotti (1996), *Technological evolution, variety and the economy*. Cheltenham: Edward Elgar.

¹⁶ L.L. Pasinetti (1993), *Structural economic dynamics*. Cambridge: University Press.

¹⁷ W.J. Abernathy & K.B. Clark (1985), "Innovation: mapping the winds of creative destruction". *Research Policy* 14(1): 3-22.

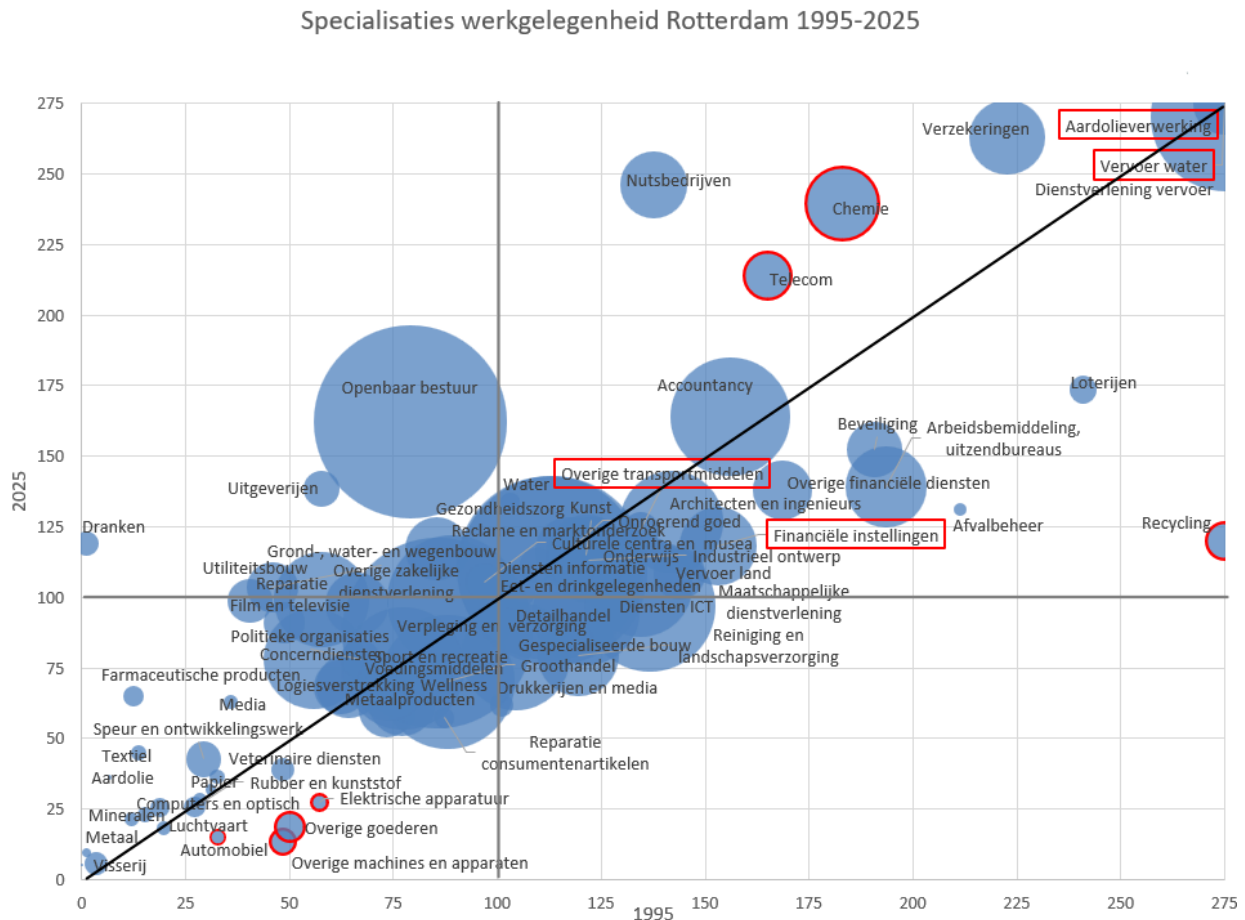
¹⁸ Op de assen is af te lezen hoe gespecialiseerd in die sectoren de gemeente was in 1995 (x-as) en 2025 (y-as) ten opzichte van de provinciale werkgelegenheidsstructuur (100 in beide jaren). Hoe hoger de score boven 100 uitkomt in een gemeente, hoe groter de sectorale specialisatie. De assen meten locatiequotiënten (LQ) van sectoren in de gemeenten: het aandeel werkgelegenheid van een sector gedeeld door het aandeel werkgelegenheid van die sector in Zuid-Holland als geheel. Bij een gelijk aandeel in vergelijking met de provincie is de score 100. De minimale score is 0, de maximale score 500 (in het geval van Rotterdam). Voor de leesbaarheid zijn extreme scores afgekapt op 250 in de figuur.

¹⁹ In gebiedstype 1 zijn sectorale specialisaties in 1995 (specialisatiegraad > 100) verder toegenomen in 2025. In gebied 2 staan sectoren die in 1995 nog geen specialisatie waren, maar dat in 2025 wel zijn. In gebied 3 staan sectoren die weliswaar in 1995 en 2025 niet tot de specialisaties van de gemeente behoorden, maar wel opkomend zijn: de gemeente raakt er meer in gespecialiseerd, maar nog niet meer dan de provincie als geheel. Gebied 4 herbergt sectoren waarin de gemeente in 2025 nog steeds is gespecialiseerd, maar in 1995 was die specialisatie veel sterker. In gebied 5 staan sectoren die in 1995 tot de specialisaties van de gemeente behoorden, maar dat in 2025 niet meer zijn. Gebied 6 herbergt sectoren die zowel in 1995 als 2025 niet tot de specialisaties van de gemeente behoorden. Rood omrand zijn sectoren die krimpen in werkgelegenheid tussen 1995 en 2025.

op bij financiële instellingen, recycling en industrieel ontwerp, en in zeer sterke mate bij ICT diensten, drukkerijen en media, en traditionele maakindustrie.

Figuur 2.7: Sectorale economische dynamiek in Rotterdam*

Horizontale as: specialisaties 1995, verticale as: specialisaties 2025 (Nota bene: deze wijken af van figuur 2.4)

Bron: LISA/bewerking ESE.

*Rood: krimpende sectoren.

Rotterdam kenmerkt zich vooral door grote specialisaties in handel (detail en groot) en verzorgende sectoren (onderwijs, zorg, verpleging, logies). Openbaar bestuur is de sterkst specialiserende en grootste sector in Rotterdam. Rotterdam is daarmee in termen van werkgelegenheid in blijvende mate een consumentenstad, waar een toename in productiviteit moeilijk is te realiseren²⁰.

Er zijn nog weinig tekenen van nieuwe, innovatieve sectoren die op termijn kunnen doorgroeien naar nieuwe specialisaties. Dit komt doordat ze relatief klein zijn, en omdat deze sectoren ook elders groeien (zakelijke diensten zelfs meer in Amsterdam). Een concurrentievoordeel voor Rotterdamse sectoren kan structureel daarom alleen gecreëerd worden door samenwerking met andere regio's (Delft, Amsterdam), of door een focus op vermarkting en schaling van inventies van elders, wat gezien de grote markt van Rotterdam goed kan. Zie hiervoor ook het verdiepende essay van de Economische Verkenning Rotterdam.

²⁰ Conform de Wet van Baumol²⁰ verhogen relatief sterk stijgende arbeidskosten (ten opzichte van de kapitaalintensieve industrie) voortdurend de prijs van diensten als zorg, onderwijs en horeca. Hoewel ICT in sommige van deze sectoren productiviteitswinst heeft opgeleverd, overheerst het effect van deze structuurverandering. Omdat diensten juist in grote steden geconcentreerd zijn, ligt de productiviteit daar wel hoog, maar groeit traag tot krimp aan toe: precies het beeld in Rotterdam en Zuid-Holland in het algemeen.

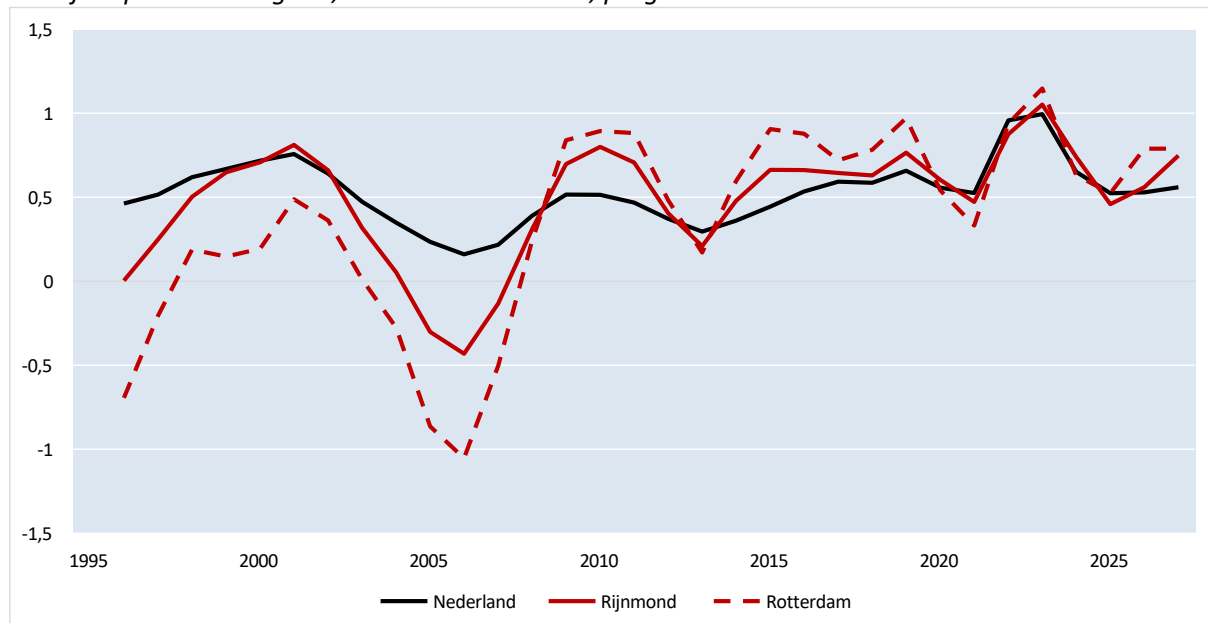
2.2 Arbeidsmarkt: participatie en werkloosheid

Bevolking

De bevolking van Rijnmond volgt deze nationale ontwikkeling, maar dan sterker. De krimp na 2002 valt op en vond hoofdzakelijk plaats in de stad Rotterdam. Daarna trok deze aan tot een relatief hoog tempo, dat aanhield tot 2020. Vanaf 2020 is de bevolkingsgroei van Rotterdam niet meer zo sterk en volgt die meer het nationale pad. Het lagere groeitempo van Rijnmond vanaf 2020 draagt waarschijnlijk bij aan de terugvallende groei van de toegevoegde waarde en het brp na 2019. De extra bestedingen van nieuwe consumenten blijven dan uit.

Figuur 2.7 Bevolking Nederland, Rijnmond en Rotterdam

Jaarlijkse procentuele groei, realisatie 1995-2025, prognose 2026-207

Bron: CBS/bewerking NEO Observatory

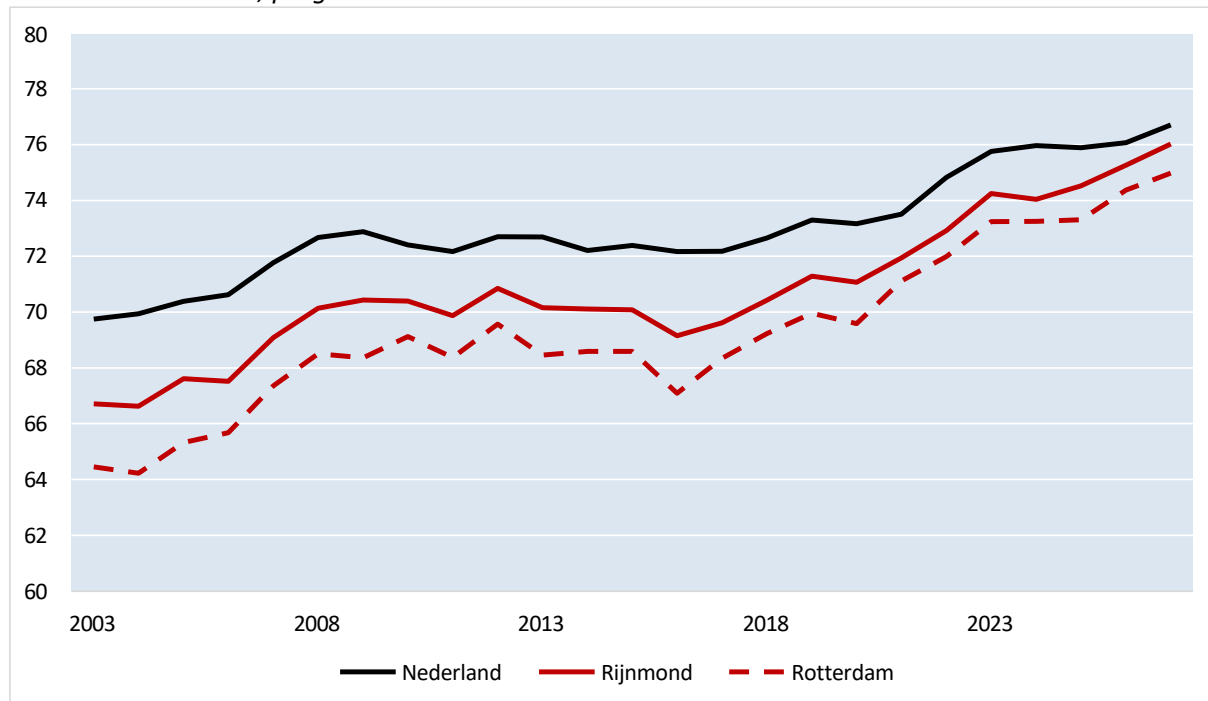
Participatie

De participatiegraad – de werkzame en werkloze bevolking van 15 tot en met 74 jaar – stijgt al jaren in Nederland. Deze stijging is nog altijd ingebed in de verandering van de arbeidsmarkt die in de jaren tachtig is ingezet, maar die feitelijk niet meer bij deze tijd past, gezien de grote krapte op de arbeidsmarkt. In Rijnmond neemt de participatiegraad eveneens toe en in een hoger tempo dan nationaal het geval is. Met name vanaf 2015, na het herstel uit de economische crisis van 2009, herstelt de participatiegraad van Rijnmond na de daling die de financiële crisis van 2008-2009 en de krimp van werkgelegenheid inleidde. De stijgende participatiegraad is vermoedelijk mede, naast een betrekkelijk hoge economische groei, het gevolg van de HSL en de Randstadrail, waardoor werkenden zich in Rotterdam vestigden en Rotterdammers een groter zoekgebied op de arbeidsmarkt verkregen. De betere verbindingen met Amsterdam en Den Haag maakten de Rotterdamse woningmarkt toegankelijker. Het is een klassiek verschijnsel dat optreedt als gevolg van verbeteringen van infrastructuur: een toegenomen efficiency op de arbeidsmarkt (minder frictie), zodat human capital beter wordt benut.

Dit verklaart ook dat na een korte onderbrekingen ten gevolge van de corona-uitbraak en de inval van Rusland in Oekraïne de participatiegraad van Rijnmond aanhoudend blijft toenemen, waardoor het verschil met Nederland minimaal wordt. Anders dan eerdere jaren werd aangenomen, blijft er een

klein verschil van circa 1 procent. Hetzelfde geldt voor de stad Rotterdam. In Rotterdam was eerder sprake van een groot verschil met de nationale participatiegraad, namelijk 5,7 procent in 2004, hetgeen is teruggelopen naar 2,7 procent in 2025 en neemt naar verwachting, bij het aanhouden van deze trendmatige ontwikkeling, verder af naar 1,7%. De belangrijkste drijfveer van deze ontwikkeling lijkt, in aanvulling op de bovengenoemde invloed van betere infrastructuur, toegankelijkheid en lagere transportkosten, is de krapte op de arbeidsmarkt.

Figuur 2.8 Bruto participatie (werkzame en werkloze beroepsbevolking als percentage van de bevolking 15-74 jaar), Nederland, Rijnmond en Rotterdam,
Realisatie 1995-2025, prognose 2026 en 2027

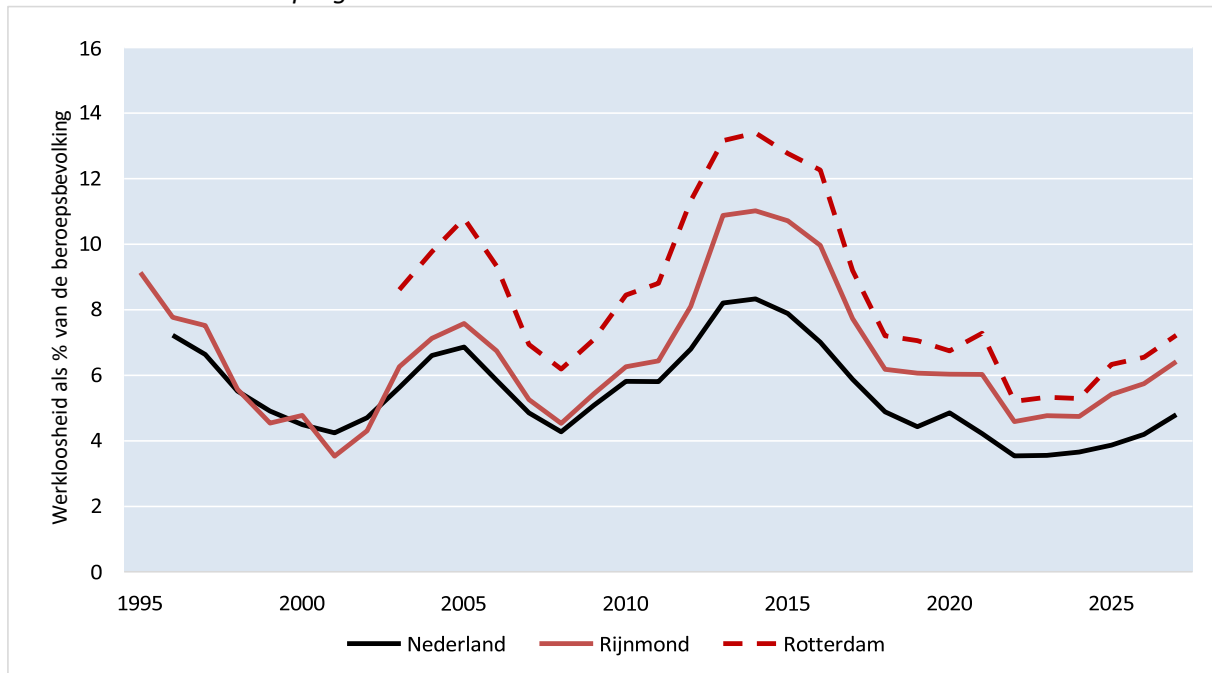

Bron: CBS/bewerking en prognose NEO Observatory

Werkloosheid

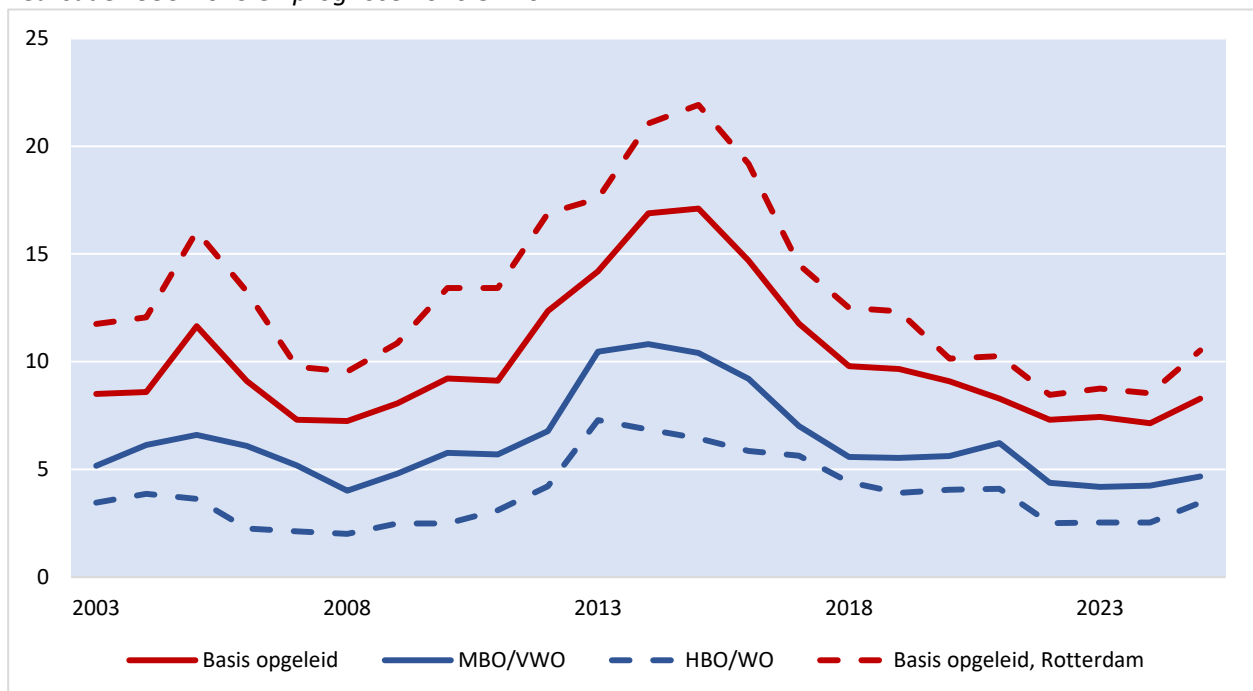
Voor de werkloosheid in Rotterdam geldt een soortgelijke analyse als voor de participatiegraad. Deze is in Rijnmond als gevolg van het lang aanhoudende verlies van werkgelegenheid na 2008 op een piek van circa 11% van de beroepsbevolking gekomen, wat 3% hoger is dan in Nederland. Deze extra grootstedelijke werkloosheid is in de stad Rotterdam gevestigd, waarde werkloosheid in 2014 op een piek van 13,4% van de beroepsbevolking uitkwam. In dat jaar zette het economisch herstel in. Dat herstel leidde in Rijnmond uiteindelijk tot 4,7% in 2024. In Nederland kwam de werkloosheid op een laagterecord van 3,7%. In de stad Rotterdam bereikte de werkloosheid eveneens een laagterecord, namelijk 5,2% in 2022. Door het stilvallen van de werkgelegenheidsgroei zal de werkloosheid in Rijnmond licht oplopen naar 5,7% in 2026 en 6,4% in 2027. In Rotterdam komt de werkloosheid in 2027 naar verwachting op 7,2% van de beroepsbevolking. Opvallend is dat het verschil met Nederland voorsnog niet toeneemt. Dat kan worden verwacht als er een recessie wordt zou optreden. Het aantal mensen dat afhankelijk is van de bijstand nam geruime tijd af. Door de terugvallende groei van de economie komt deze afname tot stilstand.

Figuur 2.9 Ontwikkeling werkloosheid Nederland, Rijnmond en Rotterdam,
Realisatie 1995-2025 en prognose 2026 en 2027

Bron: CBS/bewerking en prognose NEO Observatory

Figuur 2.10 Ontwikkeling werkloosheid naar opleiding, Rijnmond en Rotterdam
Realisatie 1995-2025 en prognose 2026 en 2027

Bron: CBS/bewerking en prognose NEO Observatory

Een toename van de participatiegraad wordt beperkt door dat veel mensen door omstandigheden, waaronder ziekte, niet kunnen werken. De gevolgen van de corona-pandemie dragen hier, naast allerlei andere oorzaken, aan bij. Er zijn circa 500.000 mensen met long-covid klachten, waarvan er 100.000 nog steeds ernstige beperkingen ondervinden. Dat is een substantieel deel van de niet-werkende potentiële beroepsbevolking.

De werkloosheid is onder basisopgeleiden continu hoger. De fluctuatie over de tijd is ook groter onder deze groep. Het risico van laagconjunctuur komt voor het grootste deel bij deze groep terecht, en dan met name in Rotterdam (zie figuur 2.10). Hoewel de arbeidsmarkt zeer schaars is, neemt de werkloosheid juist onder deze groep weer toe. Echter, ook onder de MBO/VWO en HBO/WO neemt de werkloosheid enigszins toe. Vooralsnog wordt geen toename van de werkloosheid voorzien zoals die in de jaren 2009-2014 voorzien. Daar is een grote krimp van de wereldhandel voor nodig en een afname van de werkgelegenheid van 5 jaar. Daar is met de sluiting van de Straat van Hormuz absoluut geen sprake van.